

EESTI ADVOKATUURI JUHATUS

ISTUNGI PROTOKOLL

21. jaanuar 2025. a nr 2
Tallinn

2.1 Advokaatide õiguste rikkumisest seoses jälitustoimingutega andmete kogumisest teavitamata jätmisega ning kliendisaladuse rikkumisega

Harju Maakohus on advokatuurile edastanud määruse, millega lahendati advokaatide kaebus tuvastada nende õiguste rikkumine seoses nende osas jälitustoimingutega andmete kogumisest teavitamata jätmisega, tuvastada nende õiguste rikkumine seoses kliendisaladuse rikkumisega, ning kohustada PPA-d kustutama nende suhtes nii seni kogutud kui ka edaspidi jälitustoimingutega kogutav teave, kus puudub nende suhtes põhjendatud kuriteokahtlus. Harju Maakohus leidis, et advokaatide kaebus on põhjendatud ja tuleb rahuldada.

Kuigi viidatud maakohtu määrus ei ole jõustunud, sisaldab lahend väga olulisi advokaatide õiguseid ja kutsetagatise (kutsesaladust) puudutavaid põhimõtteid ning nendega seotud EIK lahendeid, mille tundmine on advokatuuri liikmete jaoks oluline.

Maakohus jõudis määruses järgmiste oluliste seisukohtadeni:

1. **Advokaadi tööelu kuulub PS § 26 ja EIÕK art 8 kaitsealasse.** Kohus tõi välja, et Põhiseaduse § 26, Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta art 7 ja EIÕK art 8 kohaselt on igaühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu, kodu ja edastatavate sõnumite saladust. PS § 26 kui ka EIÕK art 8 kaitseala hõlmab mh professionaalse ja ärilise iseloomuga tegevusi ehk tööelu, mida on korduvalt rõhutanud ka EIK oma otsustes (nt Niemietz vs Saksamaa, punktid 27-33). Arvestades just PS § 26 sõnastuslikku sarnasust EIÕK art-ga 8, on põhjendatud sisustada PS § 26 pigem avara kaitsealaga eraelu garantiina (EV Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, Juura 2020, § 26 komm 4, 8). Samuti märkis kohus, et KrMS § 126⁷ lg 2 kohaselt ei saa tõendina kasutada advokaadi poolt edastatavat teavet või advokaadile teise isiku poolt edastatavat teavet, mis on saadud salajasel pealtkuulamisel- või vaatamisel, kui teabe sisuks on isikule ameti- või kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolud, v.a. punktides 1-3 toodud erandid. Advokaadi puhul ei ole tegemist nõ tavainimestega, vaid advokaatidele laieneb kutsesaladuse hoidmise kohustus ning advokaadi ja kliendi vahel jagatud teave on konfidentsiaalne. Advokaadi kutsetegevus ei ole ajaliselt piiratud, mis tähendab, et advokaadile laienevad tema kutsetagatised nõ 24/7. Juba seetõttu ei ole võimalik eristada advokaadi puhul tööelu eraelust.
2. **Tulenevalt EIK kohtupraktikast on advokaat erilise kaitse all ning alati, kui advokaat on sattunud jälitustoimingute mõjusfääri (v.a. KrMS § 126⁷ lõikes 2 toodud erandid) ja seeläbi on kogutud tema kohta andmeid, on tegemist väga intensiivse eraelu riivega. Seetõttu tuleb ka alati advokaati jälitustoimingutega andmete kogumisest teavitada ja seda viivitamata alates hetkest, kui see enam ei ohusta jälitustoimingute eesmärki.** Kohus viitas erinevatele EIK lahenditele ning EL direktiivi 2013/48/EL art-le 4, mille kohaselt liikmesriigid austavad kahtlustatava või süüdistatava isiku ja tema kaitsja vahelise suhtluse konfidentsiaalsust, kui kahtlustatav või süüdistatav isik kasutab käesolevas direktiivis sätestatud õigust kaitsjale. Selline suhtlus hõlmab kohtumisi, kirjavahetust,

telefonivestlusi ja siseriikliku õigusega lubatud mis tahes muid suhtlusvorme.

3. **Eesti regulatsioon advokaadi kutsesaladuse kaitseks on puudulik, mistõttu tuleb antud olukorras lähtuda EL direktiivist 2013/48/EL ja EIK kohtupraktikast.** Kohus pidas puudulikuks eelkõige KrMS § 126¹¹ ja § 126¹² regulatsiooni, mis ei arvesta olukordi, kus salajase pealtkuulamise käigus on tuvastatud kõned advokaadiga (aga samuti nt ka salajase pealtvaatamise käigus edastatud sõnumid, e-kirjad) ja kuidas nende andmetega toimida, kui on välistatud nende kasutamine tõendina. Eestis puudub regulatsioon, mis puudutab otseselt jälitustoimingute kaudu saadud advokaadi kutsesaladusega kaetud teabe säilitamist, kustutamist ning hävitamist. Kohtu hinnangul on põhjendamatu olukord, kus teavet, mis sisaldab advokaadi ja kliendi vahelist konfidentsiaalset suhtlust, ning mille kasutamine on keelatud, säilitatakse pikemat aega (nt kuni jälitustoimiku sulgemiseni või kohtuotsuse jõustumiseni). See kujutab endast EIK kohtupraktika kohaselt EIÕK art 8 rikkumist.
4. Kuni vastava regulatsiooni loomiseni Eesti seadustes on kohtu hinnangul **EIK kohtupraktikast tulenevalt probleemi võimalik lahendus järgnev:**
 - a. advokaati, kes on sattunud jälitustoimingute mõjusfääri, (v.a KrMS §-s 126⁷ lõikes 2 toodud erandid) tuleb alati jälitustoimingutega andmete kogumisest teavitada ja seda viivitamata, kui see enam ei kahjusta jälitustoimingu eesmärki. Kui advokaat ja/või tema klient on vastavate andmetega tutvunud ning nad leiavad, et kliendisaladust on jälitustoimingutega rikutud ja taotleavad nende andmete kustutamist/hävitamist seoses kliendisaladuse rikkumisega ning kui prokuratuuril kui menetluse juhil vastuväited puuduvad, tuleks vastav taotlus rahuldada ning kogutud andmed viivitamata kustutada/hävitada vastavalt KrMS §-le 126¹² lg 9. Arvestades aga, et tegemist on nõ privilegeeritud materjaliga, mis sisaldab advokaadi kutsesaladust, peab nimetatud toimingu juures osalema ka Eesti Advokatuuri esindaja (nt jälitustoimingu riivatud advokaat ise või siis keegi teine advokatuuri liikmetest), kes veendub andmete kustutamises/hävitamises.
 - b. Olukorras, kus aga tekib vaidlus teabe kustutamise/hävitamise osas, tuleks vastavalt EIK kohtupraktikale pöörduda selles küsimuses eeluurimiskohtuniku poole, kes otsustab taotletud teabe kustutamise/hävitamise üle. Kuni Eesti seadustes pole seda korda täpselt reguleeritud, saab seda teha läbi uurimiskaebe menetluse KrMS § 230 sätestatud korras, nagu on sätestatud ka KrMS §-s 126¹⁶ lg 2.
 - c. Olukorda, kui advokaat või tema klient saavad vastava teabe olemasolust mingil põhjusel teadlikuks aga alles ajal, kui kriminaalasi on juba kohtumenetluse staadiumis, tuleks täpsemalt reguleerida seaduses. Tuleks lahendada küsimus, kas ka sellisel juhul tuleks jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise ja sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise osas vaidlus lahendada tulenevalt KrMS §-st 126¹⁶ lg 2 uurimiskaebe menetluses või tuleks lähtuda sellisel juhul KrMS §-st 126¹² lõikest 5 ja 6. Kohtu hinnangul tuleks ka viimati mainitud juhul kliendisaladusega kaitsitud teabe kustutamine/hävitamine lahendada viivitamata, mitte aga alles pärast kohtuotsuse jõustumist.

Juhatus juhib siinkohal tähelepanu olulistele EIK lahenditele, millele tuginedes kohus määruses olulisi seisukohti esile tõi:

- Euroopa Kohus (teine koda) 29.07.2024 otsus nr C-623/22 (punktid 114-116), milles on märgitud, et tulenevalt EIK praktikast kaitseb EIÕK artikli 8 lõige 1 igasuguse isikutevahelise kirjavahetuse konfidentsiaalsust ning annab tugevdatud kaitse advokaadi ja tema kliendi vahelisele teabevahetusele (Michaud vs. Prantsusmaa, punktid 117 ja 118).
- Advokaadiga konsulteerivad isikud võivad mõistlikult eeldada, et nende edastatud sõnumid jäävad isiklikuks ja konfidentsiaalseks (Altay vs. Türgi (nr 2), p 49).
- Välja arvatud erandjuhud, peab neil isikutel olema võimalik õiguspäraselt oodata, et nende advokaat ei avalda ilma nende nõusolekuta kellelegi, et nad konsulteerivad temaga (Euroopa Kohtu otsus nr C-694/20, p 27).
- Igal õigussubjektil peab olema võimalus pöörduda vabalt oma advokaadi poole, kelle kutseala hõlmab oma olemuselt kohustust anda sõltumatult õiguslikke arvamusi kõigile neid vajavatele isikutele, ja teiseks sellele vastavat nõuet, et advokaat peab olema oma kliendile lojaalne (Euroopa Kohtu otsus C-694/20, p 28).
- Jälitustoimingust puudutatud isikuid tuleb teavitada viivitamata pärast seda, kui see ei ohusta enam jälitustoimingu eesmärki (R.E vs. United Kingdom, p 131; Ekimdzhiev and others vs. Bulgaria, p 349).
- Dudchenko vs Russia, (p 105-107), milles EIK on välja töötanud minimaalsed kaitsemeetmed, mis tuleb seaduses sätestada, et vältida võimu kuritarvitamist juhtudel, kus seadusega kaitstud teave (inglise keeles: *legally privileged material*) on saadud jälitustoimingute kaudu.
- Arvestades, et advokaadi ja tema klientide vahelised konfidentsiaalsed suhted kuuluvad eriti tundlikku valdkonda, kuna see puudutab otseselt kaitseõigusi, on vastuvõetamatu, et see ülesanne määratakse täitevvõimu esindajale ilma sõltumatu kohtuniku järelevalveta (vt. Kopp vs Šveits, punktid 73 ja 74).
- Siseriiklikus õiguses tuleb piisavalt selgelt ja üksikasjalikult sätestada protseduurireeglid sõltumatu järelevalveasutuse teavitamiseks ja selliste juhtumite läbivaatamiseks, kus jälitustoimingute tulemusena on saadud materjal, mille suhtes kohaldub advokaadi kutsesaladus; protseduurireeglid sellise materjali turvaliseks hävitamiseks; tingimused, millistel alustel võib neid andmeid säilitada ja kasutada kriminaalmenetluses; ja sel juhul protseduurid sellise materjali ohutuks säilitamiseks, levitamiseks ja selle hilisemaks hävitamiseks niipea, kui seda enam ühelgi lubatud eesmärgil ei vajata (R.E. vs Ühendkuningriik, punktid 138–139).
- Piisava selguse puudumine õiguslikus raamistikus ja menetluslike tagatiste puudumine, mis on konkreetselt seotud juhuslikult kinni peetud advokaadi ja kliendi teabevahetuse hävitamisega, tähendab, et hageja konventsiooni artiklist 8 tulenevate õiguste riive ei olnud „seadusega kooskõlas” (Vasilev vs Bulgaaria, p 94).

Juhatus on seisukohal, et jälitustoimingutega andmete kogumisest teavitamata jätmine ning kliendisaladuse rikkumine on äärmiselt oluline kliendisaladust ja advokaatide kutsetagatise puudutav probleem. Kohtulahendi jõustumisel tuleb teha ettepanekud seaduse täiendamiseks Justiits- ja Digiministeeriumile.

Juhatus

OTSUSTAS:

Võtta informatsioon teadmiseks.